



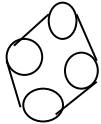
**UNITING CHURCH IN AUSTRALIA: LOTU COKOVATATIKO E OSITERELIA  
KONIFEREDI NI VITI: VAVAKOSO LOTU RARABA**

**June 23, 2019: Penitiko 2 [Pentecost 2]**

*Bonding-gathering and knowing each other-Base 1], me vakatorocaketaki ka vakavou na noda bula vakayalo. Affirmation-sharing our spiritual journeys-Base 2] kei na noda cakacakataka se vakadewataka na veika eda sa rawata [caring/sharing-Base 3]. Sa vaka na qito na Baseball ka va na kena i ceguqegu; e tolu na naki ni noda veitokani. Ni rawa kece eda sa rawata e dua na kai ka eda sa yacova nai naki ni qito se veitokani [Home Base].*



**NODA VEIKILAI**



*Me vakayacori e dua na porokaramu ka rawa ni vukea na noda veikilai vinaka. Eda soqoni, lululu, veitalanoa ka veiwasei talanoa. Tekivu na soqo ena gunu ti se qai vakayacori ni oti na vuli. Me dau qarauni na vakayagataki ni sevusevu me kua ni vakadaroya na mai lotu ena Siga Tabu kei na nomu cakacaka*

**NODA BULA VAKAYALO**

**VAKANANUMI NI LOTU COKOVATATIKO: Na cokovata ni Lotu Wesele Methodist Church of Australia], Lotu Peresipetirieni[Presbyterian Church of Australia] kei na Lotu Vavakoso e Ositerelia [Congregational Church of Australia] ena June 1977 sa dauvakananumi [Lotu Cokovatatiko e Ositerelia Uniting Church in Australia Anniversary]: June 22, 2019. Sa tiko na kena porokaramu kei na kena lesoni ka rawa ni vakayagataki ni vakayacori na kena lotu ni vakavinavinaka kei na kena masumasu. Wilika na kena Lesoni: Vakaruva 30:1-10; Same 100; I Koronica 3: 10-17; Joni 15:1-8. Sa nuitaka ni na dua na kena Lotu ni vakavinavinaka ena Vakarauwai 22 ena noda veivale ni lotu.**



**1. Ena macawa oqo Siga ni Turaga 23 June, 2019:**

**A.Ai Vakamacala ni I, II Tui [Kings 1 and 2]: I. Meda raica vakararaba mada nai vola e rua oqo: 1. Nai I kei II Tui, e dua ga nai vola, baleta ga ni rui balavu ka dredre me rauta me volai ena dua ga na vola vivigi [scrool], sa mani wase rua kina. Nai I Tui e rawa ni wase vakatolu: 1-2 nai otioiti ni gauna ni veiliutaki nei Tevita keinai tekivu ni veiliutaki nei Solomone, na luvena, me tui e Isireli [Isireli kei Juta]; 3-11 sa tukuni Solomone, ena nona vuku, maqosa ni nona veiliutaki; nona tara na Vale ni Soro kei na kena vakatabui; 12-22 sa baleta na veika a yaco ni sa oti ko Solomone, na nodra vakarorogo vei Rapoama, na luvei Solomone e rua na yavusa, ko Juta kei Penijamini ka nodra koro turaga ko Jerusalemi. Sa riba na 10 na yavusa ka ra bulia nodra tui taumada ko Jeropoama ka vakaitikotiko taumada mai Sekemi;sa veisau vakawasoma na kena koro turaga qai laki tini sara mai Samaria ni bera**

na kauvakabobula ki Asiria Lesu tale ena tawase rua ni matanitu ni oti o Solomone:..ena gauna ogo sa tawase rua tu ko Isireli [Isireli kei Juta, raica I Tui 12] ka tekivu ena 930 BC/BCE. Sa lesu na matanitu ruarua ki na qaravi kalou tani kei nai valavala velavela. Ko Juta e veisau ga na tui ena kawa i Tevita, ia o Isireli e sega ni ka vou na vuaviri [coupe] sa tiki ni bula ni matanitu...sa veisau ga na tui ena veigauna. Nai II Tui e kune kina nai talanoa vakaloloma me baleti ira e 12 na tui Isireli kei na 16 na tui Juta. Ena loma ni 130 na yabaki sa toro sobu tikoga na bula e Isireli me yacova na 722 [II Tui 17:6], era kau vakabobula na Isireli mai vei Salamanasa na Tui Asiria. Ena matanitu tawase, e rua ga na tui erau vakayacora na veivakavoui ko ya ko Esekaia kei Josaia, e vinaka na nodrau veiliutaki ka rauta ni oti e 136 tale na yabaki sa qai kau vakabobula ko Juta ki Papiloni mai vei Nepukanesa ena 586 BC/BCE. Ena loma ni gauna ni butobuto ogo, sa tukuna nai VT ni 30 na tamata ni Kalou [parofita] eratou valataka na dina kei na dodonu ni Kalou ko Jiova. E rua vei ira na rogo ogo ko Ilaija kei Ilaisa. II. Nai I&II Tui e sega walega ni tukutuku ni veigauna ka vakabibitaki kina na veisiga bibi kei na veika e yaco, ia na kedrai tukutuku talega na matatamata digitaki ni Kalou ka tukuni mai ena NONA RAI NA KALOU; e sega ni lesoni ga ni vuli vuku [academic], ia sa baleta talega na bibi ni bula ni tamata. E ya nai wasewase levu ni nodra bula na Isireli: 1. Nodra veiliutaki na Qase, tekivu mai vei Eparaama ka yaco yani vei Josefa; 2. Na parofita mai vei Mosese ki vei Samuela [na parofita vakataki Aisea, Jeremaia, Isikeli, etc era parofisai ena gauna ni Tui]; 3. Na Tui: Saula, Tevita, Solomone, Rapoama...[tawase rua na matanitu] ko Juta e tomani yani na kawa i Tevita...Apija....Eapi ki vei Setekaia, me yacova na kau vakabobula ki Papiloni [522]. Na matanitu 10 na yavusa a tui ko Jeropoama, veitaravi ka levu na vuaviri me yacovi Osea ka vuaviri mai vei Asiria ena 722 ka ra kau vakabobula na Isireli ki Asiria. 4. Na Bete e Juta... mai vei Josua kei vei Kaiafa... era vakabete talega o Isireli, ia sega mai na kawa i Livai. Enai Vola Tabu vakavavalagi, se Vakaviti [e duidui mai nai tuvatuva ni VT vakaIperiu], nai tukutuku baleti ira na tui e kune ena 4 nai Vola: 1. I Samuela: Samuela ki vei Saula; 2. II Samuela: Baleti Tevita; 3. I Tui: Solomoni ki vei Eapi; 4. II Tui Eapi ki vei Setekaia. Na veiliutaki vakatui ena gauna ko ya e duidui sara mai na veiliutaki ni Ranadi mai Peretania, ko ya e veiliutaki ga [reign of monarchy] sega ni vakatulewa [rule], na matabose, e vakatulewa [parliament...Prime Minister, President...democracy]. Enai VT, na Tui sa veiliutaki [reign] ka vakatulewa [rule], sa nona na kaukauwa taucoko [absolute power] ka tau nona lewa [decree] ka sega ni dua e rawa ni saqata. Ena vakasama ogo sa bibi kina na nona bula na Tui me veitaratara kei na Kalou, ka vakayacora na lewa ni Kalou, ka ra veivakasalataki vua na tamata ni Kalou, na bête se parofita. Eda raica tiko ogo ena veituberi nei Ilaija na Parofita, vakasalataka na tui se vunauca na tui ke cala e mata ni Kalou. Eda sa vakadeitaka ga na vakasama ni nodra talaidredre na tamata vua na Kalou: ni ra talaidredre era na totogi, ni ra na talairawarawa, era na vakalougatataki [na formulae: talaidredre = totogi; talairawarawa = vakalougatataki: disobedience = punishment; obedience= blessings]. 4. Sa nanumi ni a vola ko Jeremaia, se eso na parofita. Na Tui I [22 na wase] & II [25 na wase] e rawa ni ko wilika ga ena 2 na aua.

**I. I Tui 19:1-15:** I. Ni bera na wase oqo, eda wilika na nona vakayagataka cala ko Eapi kei Jesipeli nai tutu vakatui kei na moici ni vakarau vakalotu e Isireli [I Tui 16:29-18:1ff], na lawa ni lotu, kei na vakayagataki ka rawai na qase ni lotu me yaco kina na lomadrau. Sa vakamatei vakatawadodonu ko Nepoci ni taqomaka nona dodonu, ia sa sega ni duavata kina na Tui kei na vere vuni nei Jesipeli. Nai tovo ni veivakalaboci kei na vakayagataki cala ni kaukauwa me vaka eda raica eke, sa kune ena veitaba gauna kecega. Ko Joni ena Vakatakila 2:22-24 sa dusia talega na kena vakaloloma na muria se kabita na veirawai nei Jesipeli. II. Eda sa raica talega na kaukauwa ni Kalou ena cakacaka nei Ilaijia na parofita ko koya sa doudou me valataka na dodonu ni Kalou ko Jiova; era sa vakarusai kina na saqata na dodonu kei na dina ni Kalou. Sa cudru katakata ko Jesepeli ni ra sa vakarusai na parofita nei Peali, ko ira era dau vakasalataki koya ka vakavurea nai naki lawaki vuni. Io, sa vakavuna ko Ilaija na nodra mate na parofita nei Peali, ka sa gaga vakalevu vua na Ranadi Jesepeli me vaka na ka e gadreva kei na nonai naki lawaki ca. Sa nakita me vakasasataka ka vakamatea na parofita ni Kalou ko Jiova. Sa vakila ko Ilaija na malumalumu ni nona bula ni a cakava oti e va na cakacaka bibi veivakurabuitaki, ko ya: na tau ni uca ni oti na dausiga levu, na vakabulai ni yada kei na luvena ka vakaturicake tale main a mate, na nodra vakarusai na parofita nei Peali, kei na nodrau vunauci ko Eapi kei Jesipeli na vuku ni vakamatei nei Nepoci, ka tukuni vei rau na nodrau na mate vakaloloma. Sa yaga vua na reterete [retreat], se me vakacegu mada ka kerea na Kalou ko Jiova me vakaukauwataki koya tale ki nai tavi ni veiqaravi sa waraki koya. III. Sa kune vakacegu tiko ko Ilaija, kana, moce, masumasu ka vakarorogo Vua na Kalou, ni vakarau me talai tale yani ki nai tavi sa waraki koya me la'ki vakayacora [mission]. IV. Sa talai yani ki na Ulunivanua mai Orepi [Sainai], na ulunivanua ka soli kina vei Mosese nai Vunau e Tini, se na ulunivanua tabu. Sa vakaukauwataki koya na Kalou, ka me lakova rawa kina e 200 na maile, se [100 na kilomita]. Dina ga ni sa vakaiulubale Vua na Kalou, ka kerea Vua me kauta tani na nona bula, ia sa kila vinaka na Kalou na nona veiqaravi me vakayacora mada. Na Kalou, sa vakarota na nona agilosu me solia tiko vua na parofita na kena kei na mena ena veisiga ni nona bula. Ea vakayaloqaqataki Ilaija na Kalou, ni sega ni ko koya taudua ga na tamata vakabauta sa vo tiko; ia era lewe 7,000 tale na tamata vakabauta era sega ni

cuva vei Peali, se reguca na matakau; ko ira oqo na tamata yalodina ni Kalou ka ra tudei tikoga vei Jiova na nodra Kalou. V. Sa daurogo ena veigauna na domo ni Kalou ena sala veivakurabuitaki e vuqa. Me vaka ea yaco ena mata ni qara vatu mai Sainai, ni a liwa na cagilaba, uneune na vanua, ena yameyame ni bukawaqa, me vaka ga na veika ea yaco ena gauna ka soli kina vei Mosese nai Vunau e Tini [Lako Yani 19-20, Vakarua 5:1ff]; sa sega ni lako mai na Kalou ena sala ko ya. Ia sa rairai ga na Kalou 'ena domo lailai.' Sa rawarawa ni da vakila ka raica e tolu nai vakatakilakila e cake: cagilaba, uneune kei na bukawaqa me rogo mai kina na domo ni Kalou; sa dredre sara na kena rogoci na domo lailai me vosa mai kina na Kalou. Ka sa gadrevi kina na nona vakarorogo vakavinaka, na rai matua, ka vakagolei kina na vakasama, vakanananu kei na yalo taucoko. VI. Ni sa vakadeitaki ka vakaukauwataki na parofita ni Kalou mai na 'domo lailai ni Kalou', sa talai yani me la'ki lumuti [buli] ira eso era sa digitaki mera vakayacora na Loma ni Kalou: ko Eseeli, tui Siria, Jeu, tui Isireli kei Ilaisa mei sosomi ni parofita ko Ilaija. Sa ra lumuti ka soli vei ira na nodrai tavi ni veiqaravi me vakadeitaka ga na savasava ni dina ni Kalou ko Jiova.

**B. Raica nai Vakamacala ni Same 42-72 enai Vaqa sa oti:** *Na Same 42 nai tekivu ni karua ni wasewase ka salavata kei na vakasama ni Lako Yani, na nodra sa rusa kei na veivakatorocaketaki ka tara vou tale na vanua se kawa tamata kei na cakacaka ni nona veivakabulai na Kalou. Same 42 etc, e vola ko Tevita kei na luvei Kora, ko Kora ka saqati Mosese [Tiko/ Lekutu 16:1-35] era dei tu vua na Kalou na luvana ka lesi ira ko Tevita na Tui mera Daunisere e Vale ni Soro [1 Veigauna 6:31-38; 2 Veigauna 20: 18-19].*

I. Na Same 42 sa vakayagataka na Daunisame na nona karamaca e dua na manumanu, se na karamaca ni tamata ena via gunu wai me dusia kina na karamaca ni tamata e bikai ena veileqa e vuqa ka gadreva dina me vakacegui. Sa macala ni wai edua dina nai solisoli talei ki na bula, baleta ke sega na wai ena dua na gauna lekaleka sa mate na manumanu se tamata. Na veika e coriti kina se bikai koya na Duanisame ena gauna koya sa sega ni duidui mai na veika e bika se vauca na tamata ena veigauna; eda sa sega ni galala kina koi keda ena gauna oqo se koi keda yadua ena gauna sara ga oqo. Sa taroga vakarua na Daunisame, *“Na yaloqu ko sa bibi lako ena vuku ni cava?”* [5,6]. Sa raica ka vakabauta ga na Daunisame ni Kalou ga e dodonu me vakanamata kina. Me vaka ko ya na karamaca na noda gadrevi Jiova na tamata, se ena sega ni taucoko na bula ke yali kina ko Jiova. Sa sereka vinaka na vakasama oqo nai VTV ko ya, ni ko Jisu ga na wai ni bula [Joni 4:10-15; 6: 35;

Vakatakila 21:6, etc]. Ni tara na noda bula na leqa, galili kei na karamaca ni bula, sa dodonu meda vakanamata ka qarava na Kalou ena yalodina ka me vakaotia na leqa, ka solia mai na vakacegu. *‘Mo nuitka na Kalou...na vu ni bula ni mataqu kei nanoqu Kalou...meu vakavinavinaka vua’* III. Wilika talega ga na Same 43, sa salavata kei na Same 42 ko ya, ena gauna ni nuiqawaqawa, yalolailai, yalobibi, taqaya, se leqa, sa kaya na Daunisame, *“ Mo nuitaka na Kalou” ko Koya “na vu ni bula ni mataqu, kei na noqu Kalou.”* Ko Jiova, sa waraki ira era sa kerekere se masu Vua ena vakabauta.

**C. Ai Vakamacaka me baleta nai vola ki Kalatia:** *Vola ko Paula mai Anitioki ena 49 AD/ACE ni bera na bosa mai Jerusalem ena yabaki 50 ka sagati ira na Jiu ka ra tovolea me vakacuruma ena bula vaKarisito nai vakarau vakajiu mei kuri ni vakabauti Jisu. Sa vakadeitaki ga na ciqomi Karisito, vakabauti koya, sa kune kina na bula vou...sa sega ni kenai kuri na muri lawa, me vaka ga sa vakadinadinataka ko Paula ena nona bula, e muri a qai kunei Karisito ka sa valalagataki koya mai nai ‘vua’. Sa vakadeitaka ko Paula na uto ni vakabauta, ko ya na veivalalagataki sa veisereki kina ko Jisu Karisito mai na veivesuki ni Lawa:5:1, “O koya mo dou qai tu dei ena lalaga sa vakalalagataki keda kina na Karisito, ka mo dou kakua ni vakataotaki tale enai vua mo dou bobula kina.” Nai vola ogo e kaya o Martin Luther ‘ni nonai vola talei ka vakayagataka na vosa ‘me rau vakamau’ vata kei nai vola, ko John Bunyan e rawai koya talega vakalevu nai vola ogo: A cava na vuna? 1. Baleta ni tara na bula e loma ni tamata yadua, me vaka na cudru [emotion]; 2. Tara sara na bula vakayago, me vaka na nona tukuna na nona taivismate [personal]; 3. Tara na vakasama vuku, me vaka na veivakasama ni nona a Farisi e liu, na Lawa kei na nona veibataka na galala sa kauta mai ko Karisito [Intellectual]; 4. Tara na bula vakayalo...na macawa ni bula ni vakararavi e na veivesuki ni Lawa ka bobula kina e liu kei na veisereki me ‘bobula’ nei Karisito, sa yaco kina na galala dina [spiritual]; 5. Sa tonotonomata, sa tukuna vakadodonu ko Paula na leqa sa coko kina ko Pita kei iratou na vo ni apositolo ena nodratou totaka na nodra cilivi na kai matanitu tani; sa saqata vakaukauwa ko Paula [controversial]. Ogo na veileti e loma ni lotu, sa ka levu talega ea vakayacora ko Martin Luther, ena nona a coqa na lotu Katolika ka valataka kina na Veivakavou ni lotu [reformation ka rawa ni ko wilika na 95 na vakasama nei Luca -95 Theses]. Sa sega ni ca na kena tukuni na ka dodonu ena loma ni lotu me vakataka na ka e cakava ko Paula [controversial]. Nai naki dina ni nona cakacaka vakaukauwa kei na nona vakararawataki ena nona vunautaka nai Tukutuku Vinaka baleta ga ni vakabauta ko Paula ni solia vua na Turaga ko Jisu nai lesilesi ogo. Sai solisoli mai Vua na Kalou ki na nona bula me vakalotutaki vuravura, se me buli tisaipeli [veivakatisaipelitaki] e vuravura raraba. Sa vakayacora ena gauna ni nona bula vakatamata, ka vakayacora tikoga ogo ena vuku ni vosa ka vola meda wilika, vakabauta ka cakacakataka. Dina ga ni tamata vuli vinaka ko Paula kei na nona buta vinaka enai vakavuvuli vakaJiu ka ni Farisi ko koya. Dina ga ni a sega ni dua vei iratou na tisaipeli taumada nei Jisu ko Paula, ia sa vakadeitaka ni Tukutuku Vinaka sa mai kila ka vakabauta sa vakaraitaka se vakatakila [revelation] vua ko Jisu Karisito taumada ena sala mai Tamasiko[Cakacaka 9:1-22; 26:12-18].*

**Kalatia 3: 23-29: I.** Sa raica tikoga ko Paula na tikina vinaka ni Lawa, tikina 23, 24, 25: *tikina 23: “Ia ni sa sega ni yaco na vakabauta, eda sa yakatawai me ia tiko na vunau, ni da sogolati tiko me yaco mada na gauna ni vakabauta ena vakaraitaki e muri”, tikina 24: “Ni sa yaco kina na yunau mei vakavuvuli me tuberi keda vei Karisito.” Tikina 25: “Ia ni sa yaco na vakabauta, sa sega ni veitaliataki keda tiko nai vakavuvuli.” Dua tale nai vakadewa, “Na Lawa sa*

*vesuki keda voli, ka vauci keda ena nona kaukauwa, me yacova na gauna me sa yaco kina meda vakabauta.” tikina 24: “Na Lawa, na noda Dauveituberi voli, ko koya e dodonu me noda qasenivuli me yacova nida sa vakadonui se dodonu vua na Kalou, tikina 25: ‘ni sa yaco na gauna me vulica rawa kina e dua na tamata me vakabauta, sa sega na betena na Lawa me tomana tiko nai tavi vakaqasenivuli, sai tavi ga nei Karisito.”* Sa vakayagataka ko Paula na vosa ‘tuberi’, ena vosa vaKirisi ‘paidagogos’ nai vakaraitaki ni dua na qasevuku, tovo vinaka, yalomatua ka sa nonai tavi ga me qarauna na maroroi ni bula ni gone lailai. Sa kauta na gone ki vuli ka kauti koya lesu ki vale, sa veituberi ga ki na vanua me kunea kina na gone na vanua me lako kina. *Na Lawa sa vaka ko ya, sa Dauveituberi ga ki vei Karisito, ki na matai Karisito, ko ya na vanua e yala kina na nona veituberi, sa rawa kina vua na tamata me curu yani vei Karisito, ko Koya ena vakaturi keda ena mata ni Kalou [Roma 5:1-5...sa vaka e vale ni lotu sa tiko ko ira na tuirara me kauti keda [ushers] ena vanua meda dabe kina. Ia ko Jisu sa tuirara se yabeni keda se taura na ligada meda yaco yani ki na mata ni Kalou, sega nida laki lewai, ia meda serauni ga ena loloma [loloma savu se grace] mai na mata ni Kalou ...na Kalou ogo sa kaya, Au sa lomani iko, ko iko na luvequ, sa bokoci nomu ca ko sa noqu’...sa talei dina ko ya]. Sa ciqomi keda na Karisito, sega ena vuku ni Lawa, se ena noda vakasaqara se cakacaka vinaka na tamata, ia ena Nona loloma levu ga [se loloma savu-grace], ena vuku ni yalo dina nei Jisu Karisito [Christ faithfulness] nida sa vakabauta. Sa vakamacalataka ko Paula na veika ea yaco vua, ko ya me vaka na Lawa ea vesuki koya tu, ka sa vakasaqara na sala me sereki kina. Sa vakasaqara na veisala e vuqa me kunea kina na Kalou: Lotu Jiu, vuli me Farisi, ena cakacaka ni Lawa me vesuki ira era sega ni muria na Vunau, ka vakayacora ena lako ki Tamasiko: na veisasaga kei na sala kece e oqori sa sega ga ni yaga se kunea kina na bula. Sa qai raica rawa ko Paula ena vuku ga ni loloma levu ni Kalou sa vakasaqarai koya ka kunei koya, ; ko yaka o Jisu sa yalodina ka yalododonu [Christ Jesus’ faithfulness] me vakaio ga me vakabauta [to respond in faith]. II. Nida sa vakabauta, eda sa papitaisotaki eda sa yaco meda nei Karisito. Na papitaiso nai vakarau vakaJiu, ka okati kina e *rua* tale na ka me vakayacori ka me yaco kina me Jiu e dua ko ya: na cilivi, kei na nona vakasavasavataki koya [Vunau ni Soro 11-15]. Na papitaiso vakaJiu, ko ya me taumada na tasi ni drauniulu kei na musu ni taukuku ni liga se yava. Oti sa qai sisili luvawale se toni ena wai [papitaiso], ka me*

vakadromuci na yagona taucoko. Tarava, me vakatusa na nona vakabauta na Kalou ena matadratou e tolu na *Tama ni Lotu se Qasenilotu*, wiliki vua na Lawa, ni sa cabe mai, sa yaco ko koya me dua na Jiu. Ena papitaiso vaKarisito sa vakacurumi na tamata vakabauta me nei Karisito [Roma 6:3ff; Kolosa 2:12]. Sa yaco na tamata ko ya me ‘vakasulumi’ se tu vua na Karisito [*put on Christ/clothed yourself with Christ*], sa yaco na veisau ni da sa tautauvata kecega: Jiu se kai matanitu tani, bobula sei taukei, tagane se yalewa, sa yali na duidui ni da sa duabau ga ena vukui Karisito. III. Eda sa raica oti ena tikina 16, ni sa noda talega na veika sa yalataki vei Eparaama. Ni da sa nei Karisito, eda sa luve ni Kalou, ka kawai Eparaama, ko ya na kawa ni vakabauta. IV. Na loloma ga ni Kalou sa umani keda vata kece na tamata kei Karisito, ko ya koi keda kece na veimatatamata...sa sega tale na duidui eda sa tautauvata kece sara: tagane, yalewa, Jiu se kai matanitu tani, vulavula se loaloa, vutuniyau se dravudravua, sa sega na veivakaduiduitaki, sa tu kina na bolebole vakaitamera vei keda kece. [*Ena bula ena gauna oqo sa rawa beka mo okata eke ko ira na vakasalewalewa se viavia tagane [gay, lesbian, transexual] e vinaka me veitalanoataki se cava me caka???*].

**D. Ai Vakamacala me balet Luke:** *Ko Luke e vola nai vola e rua oqo: ko Luke na Kosipeli kei na Cakacaka ni Apositolo. Meda raica mada vakalekaleka: Na uniwai ko Luke [Kolosa 4: 14], na kai Kirisi, kenai balebale ni tamata lotu vaKarisito ka sega ni Jiu me vakataki iratou na tisaipeli nei Jisu se ko iratou ka vola na vo ni Kosipeli: Maciu, Marika kei Joni. Ko Luke e vola taumada na Kosipeli rauta na 60 AD/ACE mai Roma se Sisaria. Ni oti ga na Kosipeli sa raica ni ganita me vola na Cakacaka ni Apositolo se ganita vinaka me vakatokai me Cakacaka ni Yalo Tabu ka vakuria kina nona kila vakavuniwai ka sa ciqoma ni tiko tale edua na kaukauwa ni veivakabulai, ko ya na kaukauwa ni Kalou. Sa volai [63-70AD/ACE] nai vola vei Ceofilo [theo – kalou, philo-lomana], rairai dua na turaga lotu se dua nai vavakoso e ‘lomana na Kalou.’ Sa tomana kina na veika sa vakayacora ko Jisu, o koya ka vakatavuvuli vei ira na tamata, mate, ia sa tucake tale mai na mate, kei na nona kaucake ki lomalagi. Sa solia na Yalo Tabu mei solisoli ka yu ni kaukauwa mera qarava kina nai tavi vakaiapositolo. Sa tekivu na kadre ni Tukutuku Vinaka mai Jerusalemi ka dewa yani ki vuravura raraba[Cakacaka 2:1ff]. E vica na tikina bibi meda kila taumada: 1. Na veivakabulai sa mai vakayacora na Kalou ena bula nei Jisu sa baleti yuravura taucoko [inclusive]: a. Ko Luke e sega ni vakacuruma nai tukutuku me kua ni vunautaki nai Tukutuku Vinaka vei ira na kai Matanitu tani me vaka ena Maciu 10:5-6 [cf Marika 6:7-13; Luke 9:1-6]; b. Segga ni vakacuruma na veitalanoa ni marama ni Kenani kei Jisu ena Maciu 15:21-28 [cf Marika 7:24-30]; c. Ko Luke e sega so ni vakabibitaka na kena vakayacori na parofisai mai nai VTM me vakataki Maciu. 2. Segga ni vakataki Maciu kei Marika, ko Luke sa qarauna me tekivutaka nonai tukutuku me salavata kei nai tukutuku ni gauna ko ya [raica e cake “an orderly narrative/account”--- “mai nai vakatekivu, meu veidutaitaka nai vola vei kemuni” Luke 1:3]: na bula vakapolitiki, vakailavo, veimaliwai kei na bula vakavanua [historical/geopolitical]. Na nona Kosipeli sa vakarautaki me baleti vuravura raraba. 3. E levu cake na matailalai ni nona tukuna na bula, mate kei na tucake tale ni Turaga ko Jisu. E levu cake nai talanoa me vakadinadinataka na tucake tale ena nona vakaraitaki koya vei iratou na tisaipeli. 4. Vakavolekati keda sara enai talanoa totoka ni yuvale [pen-portraits]: Elisapeci kei Sakaraia [1:5-25,57-80], Meri kei Josefa [1:26-56;2:1-26, 41-52]; Simione kei Ana [2:25-38] kei Joni na Dauveipapitaisotaki [3:1-20]. Oqo ko ira na turaga kei na marama*

*e sotava ko Jisu ena nona bula. 5. Nai talanoa e rawa nida vakasamataka, veitalanoa kina ka raica na kena yaga ena noda bula: Na nodra vakadinadina ko ira era sa rawai ena bula ni Dauveiqaravi Levu, nai Vakabula ni tamata vakabulai, na Turaga ko Jisu [1:1-2], na marama ka lumuta na yavai Jisu ena waiwai [7:36-50], nona qaravi Sakeusa ka vakabulai koya [19:1-10], sota kei ira so tale na tisaipeli ka sega ni dua vei iratou na lewe 12, ko ya ena gaunisala ki Emeo [24:13-15]; 6. Sa tukuna e dua na 'Jisu' dauveikauwaitaki ka dauloloma: na marama ka lumuta na yavana [7:36-50], na marama turudrabalavu ena 12 na yabaki ka tara na tutu ni nonai sulu ena gaunisala vei Jairo [8:41-42,49-56] me laki vakabula na luvena yalewa yabaki 12 [8:43-48], na vada mai Neini ka vakabula na luvena tagane [7:11-17]. 7. Na totoka kei na titobu ni loloma mai vale [ni Kalou] ena veivosoti kei na vakabokoci ni valavalaca me vaka nai talanoa ena Luke 15:1-32: na sipi sa yali, na tiki ni siliva sa yali, na gone sa yali se gone cidroi. 8. Na nodra kauwaitaki na dravudravua, tamata e biligi tani ka vakalolomataki ka okati kina na marama. Sa vutuniyau ko Luke enai talanoa e veivakauqeti ka veilauti me yaga ena noda buakela ni soKalou, vakadinadinataki Jisu kei na noda veiqaravi ena vanua eda bula kina.*

**Luke 8: 26-39** [raica talega na Maciu 8:28-34; Marika 5: 1-20]: I. Na soko ki na yasayasa vaka Katara, [se Kekesa-Gergesa vanua e qali ki Kirisi, ka tiko kina ko Tikapoli, e tini na koro] veidonui kei Kalili. Na tamata sa curumi koya ko 'Vavakoso' [Legion] vaka e dua na mataivalu era lewe 3000-6000, sa dua na yavusa tevero vakaitamera se levu. Na levu ni tevero e curumi koya sa vakavuna talega me sega ni vesuki se vakamanoataki rawa. Sa vakaitikotiko enai veibulubulu, na vakabauta ena gauna ko ya ni bulubulu era tiko kina na tevero, ka ni sa lasava na tamata oqo. Era vakilakila [daurairai] na tevero ka ra kacivaki Jisu tiko yani, ia sa sega ni ciqoma na kacikaci ko ya ko Jisu, ka vakaroti ira yani na tevero mera lako tani mai vua, ka ra sa la'ki curuma na qelenivuaka, mera 'ora' ka mate. *[Eda sa raica oti ni gadreva ko Jisu mera kilai koya na tamata e na nodra vakabauta, sega ena sala ga vakaoqo...sa vakatikolotaki ira era kilai koya ena sala oqo.]* Ko ira ga na tevero era vinakata me curuma na qele vuaka, sega mera lako ki 'bulu' [abyss or deep pit, Vakatakila 9:1-2; 20:1,3; O cei ko Bulu ena vakasama vakaViti?], na vanua era tu kina na tevero ka ra totogitaki kina. Sa vakadonuya ko Jisu nodra kerekere, baleta ni vanua vakaSamaria, sa rawa kina na susu vuaka...e kakana tawa savasava vei ira na Jiu na vuaka. II. Era kurabui na lewe ni vanua ni sa vakaisulu na tamata ko ya, ka dabe ena ruku ni yavai Jisu ka sa bula vinaka. Oqori na veivakurabuitaki ni cakamana kei na taucoko ni veivakabulai sa vakayacora ko Jisu. Sa leqa nodra sala ni rawai lavo, sa mate na vuaka kei na tevero, sa bula na tamata. III. **Sa lauti na tamata oqo ena loloma kei na veivakabulai nei Jisu. Sa gadreva me salavata kei Jisu.** Ia sa kaya vua, 'Mo lesu ki na nomu vale, ka tukuna na kena levu ni veika sa cakava vei iko na Kalou.' Ena Marika sa la'ki tukuni Jisu e Tikapoli taucoko [10 na koro]. IV. Sa yaga me lako ki nodratou: sa kila na Turaga ni na la'ki mana



nona veiqaravi ni sa vakabulai; me vakatetei yani nai Tukutuku Vinaka ki vei ira na veimatanitu tani. IV. Enai talanoa tale eso eda raica ni so na yalewa [Luke 8: 1-3] era vakabulai kei ira era sa kunei Jisu ka vakabauta era sa muri koya ka vakayacora na veiqaravi, sega ena nodra vauci ni sai tavi [obligations], ia era vakayacora ga ena vuku ni nodra lomani Jisu [*not because of duty or obligation but because of exuberant joy when they believe in Jesus as Lord and Saviour*]. Sa dua na ka talei ni tara noda bula na veivakabulai ni Kalou, eda sa na doudou ena reki kei na marau meda talai yani ka tukuni Jisu me vaka na kena levu ni Nona lomani keda. Sa bibi na noda tukuni Jisu taumada ki vei ira na lewe ni noda duivuvale se veikoro...me tekivu e Jerusalemi ...! qai toso yani.

3. Na Sala ni Vuli Vola Tabu [Bible Study Methods], na sala ni vakadewataki ni vosa [exegesis]: A. Ni soli mai na lesoni se tikina mo wilika: wilika sara, oti qai wilika nai talanoa ni bera na lesoni, tarava nai talanoa ni oti na lesoni ko ya [context]. B. Tovolea mo kila toka nai naki ni kena volai nai vola koya; me vakataki Joni 20:30-31. C. Wilika tale na lesoni ka toqa na vosa kei na vakasama bibi e lauti iko? D. Ko raica rawa e dua na vakasama e buwawa ka sega ni macala vinaka, raica tale ka wilika na kena vakadewa vakavavalagi, kena e rawarawa? E. Raica tale na tikina enai Vola Tabu e rawa ni vakamacalataka na vakasama ko raica tiko, me vaka ena veivola tale eso enai Vola Tabu. Vakayagataka e so na taro ena vosa: A cava [what]? Gauna cava e volai kina se cavuti kina na vosa [when]? A cava na vuna [why]? Caka/yaco/rawa vaka evei [how]? F. Raica na "a" "b" "c" lalai enai Vola Tabu vakaidusidusi ka tukuna na vanua mo wilika tale me vakamatatataka na tikina ko wilika tiko; na references se foot/end notes. Indexes enai VT Vakavavalagi. G. Dikeva na vakayagataki ni gauna [tenses]: "Au a lako!" [past], "au sa lako!" [present] kei "au na lako!" [future]? I. Raica rawa e so na vakasama vou? [Goleva na veitikina ena lesoni ni kua? Se dua ga na tikina] J. Mo nanuma tiko ni ko wilika tiko e dua nai vola ka volai ena 2000 vakacaca na yabaki sa oti, mo vakasamataka na i tuvatuva ni vanua [geography], nai tovo ni bula, [culture and traditions], na veika e yaco ena gauna koya [history], kei nai vakarau ni nodra volavola [literature]. K. Ia sa dei tu ni ogo na vosa ni Kalou, e vosa bula [Ipiriu 4:12]. Mo masulaka ka nuitaka na Kalou ena nomu vukei ni sereki ni vosa. L. Sa kena gauna ogo mo tovolea ke ko gadreva me toso cake tikoga na nomu kila na i Vola Tabu, mo tekivu vakavolia e so nai vola ka rawa me vukei iko. Eso nai Vola Tabu sa tu vata kei na kenai vakamacala [Commentary] se Dictionary of the Bible kei na nomu Dauwilika wasoma na Taro enai vola ni Sere vakaviti sa no kina na yavu ni noda vakabauta kei na cioloji ni lotu. M. Na kena i otioti mo qai taroga na taro: A cava e da vulica rawa mai nai talanoa ogo? Se A cava na kenai balebale vei au/kena yaga vei au ena noqu i tutu vakatamata, vakalotu vakarisito, etc, se cava na kenai balebale /yaga ki nai vavakoso? N. Kua ni rawai sara ena muria nai kalawa e soli yani enai vola baleta ni na tubu mai eso na vakasama e vakavotuya na Yalo Tabu, me golevi sara.



**VEIKAUWAITAKI:** A cava meda cakava me sureti kina ko ira era sega ni lewe ni lotu? E dua e da nanuma meda sikovi koya? A cava tale e rawa ni vakayacori?

Jovili kei Lisa Meo